

нтація студента у цінностях професійної підготовки. Включаючись у процес навчально-пізнавальної діяльності, міжособистісних стосунків, студент виявляє соціальну суть, формує особистісні якості, засвоює ціннісні орієнтації.

У ході навчання студент опановує нові шаблони поведінки, що трансформуються у його навчально-пізнавальну діяльність. З їх допомогою особистість цілеспрямовано контролює і регулює процес пристосування до нових умов.

Висновки. Отже, навчально-пізнавальна діяльність являє собою чинник розвитку і вдосконалення особистості та є підґрунтям формування професійного статусу майбутнього вчителя. Включення студента в навчально-пізнавальну діяльність передбачає розуміння й усвідомлення того, як її необхідно виконувати, формування відповідальності, навичок поведінки, що приводить до здобуття ним власного професійного статусу.

Уже на першому курсі навчання у ВНЗ студенти починають набувати професійної і соціальної зрілості [8, с. 3], адже вони не лише отримують уявлення про свій ВНЗ, професію, формуючи власне ставлення до неї, а й залучаються до норм (індивідуальних і колективних), навчальних і громадських вимог. У цей період закладається професійний статус, що вирішальною мірою впливає на успіх усього навчання в майбутньому.

Література

1. Философский энциклопедический словарь. – [2-е изд]. – М. : Советская Энциклопедия, 1989. – 911 с.
2. Платонов К.К. О системе психологии / К.К. Платонов. – М. : Мысль, 1972. – 216 с.
3. Максимов В.Г. Формирование профессиональных интересов у студентов педвузов в процессе педпрактики : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В.Г. Максимов. – М., 1976. – 18 с.
4. Ушинский К.Д. Собрание сочинений : в 2-х т. / К.Д. Ушинский. – М. ; Л., 1967. – Т. 1. – 240 с.
5. Акопов Г.В. Психологические аспекты формирования профессионального сознания студентов / Г.В. Акопов // Роль высшей школы в проведении реформ общеобразовательной и профессиональной школ : сборник. – Куйбышев : СПИ, 1986. – 212 с.
6. Абишева А.К. О понятии ценность / А.К. Абишева // Вопросы философии. – 2002. – № 3. – С. 139–146.
7. Гарман О.С. Новые ценности образования. Содержание гуманитарного образования / О.С. Гарман, Р.М. Вейсс, Н.Б. Крылова. – М., 1995. – Вып. 2. – 240 с.
8. Становление специалиста / [под ред. Смирновой Е.Э.]. – М. : Изд-во Лен. ун-та, 1989. – 236 с.

МАЛЬНЄВА О.В.

ТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Педагогічній діяльності притаманний творчий характер, оскільки в навчально-виховному процесі не можна абсолютно чітко запланувати хід подій, працювати постійно за алгоритмом. Дії суб'єктів педагогічного процесу, по-перше, часто мають непередбачуваний характер; по-друге, вчитель постійно має прагнути до того, щоб його діяльність була насичена несподіваними знахідками, евристичними розвідками, цікавими фактами тощо. Це має сприяти навчанню учнів творчій діяльності, пошуку цікавої ін-

формації. А тому, навчаючись у педагогічному ВНЗ, майбутній учитель має здобути інформацію про творчий компонент як майбутньої діяльності, так і професійно-етичної культури, яка буде забезпечувати ефективність його діяльності.

Мета статті – розглянути суть творчого компонента професійно-етичної культури вчителя.

Створюючи цінності, педагог реалізує творчий компонент професійно-етичної культури. Творчість є специфічно людською властивістю, яка одночасно породжена потребами культури, що розвивається, і яка сама формує культуру. Результатом педагогічної творчості є професійно-педагогічна культура. Взаємозв'язок творчості й професійно-педагогічної культури виявляється в тому, що творчість органічно властива педагогічній діяльності. Форми, способи й сфери прояву творчості в педагогічній діяльності нерозривно пов'язані з формуванням професійно-педагогічної культури, а розвиток професійно-педагогічної культури суспільства обов'язково зумовлюється мірою творчого підходу особистості до власної діяльності.

Підкреслюючи творчу природу професійно-педагогічної культури, В.Сластьонін зазначає: “Культура – це завжди творчість із усіма характеристиками творчого акту, вона завжди розрахована на діалог, а “засвоєння” її є прогрес особистісного відкриття, створення світу культури в собі, співпереживання й співтворчості, де кожен знову знайдений елемент культури не перекреслює, не заперечує попередній шар культури”. Далі автор підкреслює, що “рівень розвитку культури залежить від ступеня зацікавленості суспільства в розвитку інноваційного потенціалу кожного члена, коли індивідуальність не нівелюється, а активно розвивається” [1].

Згідно з М. Злобіним, культура – це творча діяльність, зафіксована, опредмечена в культурних цінностях, так і, насамперед, дійсна, заснована на розпредмечуванні цих цінностей, що перетворює багатство людської історії у внутрішнє багатство живих особистостей, що втілюється в універсальному освоєнні, переробці діяльності й самої людини. Форми, способи й сфери прояву творчих начал у педагогічній діяльності нерозривно пов'язані з формуванням професійно-педагогічної культури [2].

Творча природа педагогічної діяльності вимагає, відповідно, творчого ставлення педагога до своєї роботи. Самостійність, гнучкість і варіативність мислення, уміння прогнозувати наслідки соціально-педагогічних впливів, готовність до творчої діяльності – усе це є показником наявності й високого рівня професійно-педагогічної культури педагога. Вищевказані якості присутні в ситуації професійної взаємодії, вони також є необхідною умовою й показником наявності професійно-етичної культури.

Найбільш послідовно питання взаємозв'язку науки й педагогічної індивідуальної майстерності у педагогічній діяльності порушував К. Ушинський, що схилився до визначення педагогіки як науки й мистецтва втілювати у своїй праці її досягнення [3]. Багато чого для осмислення творчої діяльності педагога зробив С. Шацький. А. Макаренко розглядав педагогічну

майстерність і педагогічну техніку як творче начало у праці педагога [4; 5]. Ідеєю творчого характеру педагогічної праці пронизана вся педагогічна система В. Сухомлинського [6].

В. Кан-Калик і Н. Нікандров розглядають співвідношення педагогічного ідеалу й педагогічної творчості. Педагогічний ідеал розуміється ними як уявлення педагога про те, яким він має бути згідно з метою виховання, що він ставить перед собою. “Педагогічний ідеал є рушійною силою педагогічного процесу, сплавом соціального замовлення суспільства й педагогічного кредо самого педагога” [7; 8].

Подолання суперечностей між педагогічним ідеалом педагога й реальним педагогічним буттям спричинює потребу творити нестандартні способи вирішення педагогічних завдань.

У педагогічній творчості важливу роль відіграє етичний аспект педагогічного ідеалу, що втілює в собі систему моральних установок особистості. Етична сторона педагогічного ідеалу є моральним фундаментом кожної педагогічної дії, педагогічного мислення, педагогічного спілкування, вона створює загальний моральний вигляд педагога.

В. Кан-Калик і Н. Нікандров акцентують свою увагу на тому, що “в самій природі педагогічної творчості лежить нерозривна єдність етичних і професійних начал. Від ступеня цієї професійної єдності залежить успішність педагогічної творчості” [7; 8].

Процес педагогічної творчості – це процес вирішення педагогічних завдань, які постійно виникають. У принципі всі педагогічні завдання є творчими в тому розумінні, що абсолютно однакових ситуацій їх вирішення не існує. Це стосується й завдань, що виникають у педагогічній діяльності й пов’язаних з моральним вибором поведінки в тій чи іншій ситуації.

Творчість неможлива без усвідомлення педагогом своєї творчої індивідуальності. Тільки в цьому усвідомленні можна домогтися єдності педагогічного прийому й особистісних якостей педагога. Необхідно відзначити тут істотну особливість професійно-етичної культури. Оскільки вона визначається як система професійно-моральних цінностей, що стали внутрішніми переконаннями особистості, оскільки показником наявності цієї культури є узгодженість поведінки педагога з вимогами професійно-етичного кодексу, то творчість педагога має виявлятися в рамках, установлених професійно-етичними нормами.

Проблема творчості стосовно особистості порушує проблему самореалізації особистості, прояву її сутнісних сил. Прояв професійно-педагогічної культури як специфічного способу реалізації сутнісних сил педагога розкриває особистісний компонент. Під сутнісними силами розуміються потреби, здібності, інтереси, соціальний досвід особистості, міра соціальної активності людини. Якщо цінності, створювані людьми, являють собою зовнішню форму існування культури, то розвиток творчих можливостей людини, їхня реалізація в практичній діяльності являє собою її внутрішній зміст.

С. Рубінштейн, розкриваючи проблему спрямованості особистості, пише: “Людина не ізольована, у собі замкнута істота, що жила б і розвивалася із самої себе. Вона пов’язана з навколишнім і має потребу в ньому. У процесі історичного розвитку коло того, чого людина прагне, усе розширюється. Ця об’єктивна потреба, відображаючись у психіці людини, відчувається нею як потреба. У ній виявляється зв’язок людини з навколишнім світом і її залежність від нього” [9].

У кожної людини є ідеальний образ морального вигляду, системи моральних принципів поведінки й ставлення до навколишнього світу, людей, себе. Рівень професійно-етичної культури характеризується ступенем зближення етичних параметрів “Я-реального” й “Я-ідеального”. У результаті певного розподілу й внутрішньої взаємодії тенденцій, що виражають спрямованість особистості, виникає установка, представляючи підсумок цих тенденцій у стані динамічного спокою й тло, на якому вони надалі розвиваються.

Вивчення потреб, інтересів, ідеалів, установок й у цілому спрямованості особистості дає відповідь на питання про те, чого людина хоче, до чого прагне, що керує її діями. Але слідом за цим питанням постає інше: а що вона може, якими здібностями вона володіє, наскільки вона здатна реалізувати свої моральні потреби, свої особисті й професійні інтереси, свої ідеали? Це питання про здібності.

Здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, що є умовою успішного виконання діяльності. Вони тісно пов’язані із загальною спрямованістю особистості, з тим, наскільки стійкі схильності людини до тієї або іншої діяльності. До педагогічних здібностей належать ті, від яких залежить успіх педагогічної діяльності. Таким чином, успіх діяльності педагога залежить від таких здібностей: здібність правильно оцінювати внутрішній стан іншої людини, співчувати, співпереживати їй (здатність до емпатії); здібність бути прикладом і зразком для наслідування; здібність вселяти в людину впевненість, заспокоювати її, стимулювати до самовдосконалення; здібність знаходити потрібний стиль спілкування; самостійний і творчий склад мислення; здібність до самоосвіти й самовдосконалення тощо.

Педагогічні здібності формуються й розвиваються в педагогічній діяльності. З формуванням здібностей відбуваються структурні зміни в особистості в цілому: у системі відносин, педагогічних, загальних і спеціальних здібностях, у рисах волі й характеру вчителя. Певні педагогічні й загальні здібності є умовою успішної й адекватної реалізації моральних принципів поведінки в професійній взаємодії.

Риси характеру педагога впливають на успішність педагогічної діяльності й на успішність реалізації етичних принципів поведінці. Наприклад, спостережливість, як властивість уваги, що виражається в умінні фіксувати в поведінці людини малопомітні, але психологічно значущі деталі, пов’язана зі здібністю індивіда розрізняти зміни в експресії інших людей. У процесі багаторазового сприйняття іншої людини ми починаємо розумі-

ти її внутрішній стан щодо вираження її почуттів. Це дає нам змогу співпереживати їй, бути тактовними, знаходити найбільш підходящі для цієї людини способи допомоги.

У розумінні стану іншої людини велику роль відіграє ступінь розвитку уяви. Як зазначає Б. Теплов, “справді чуйне ставлення до людей неможливе без живої уяви”. У психології педагога важливе місце займає воля, що визначає його соціальну й професійну активність [10].

Знання професійно-етичних норм саме по собі не є показником наявності професійно-етичної культури. Показником професійно-етичної культури є поведінка, узгоджена із цими нормами, нехай навіть на рівні їх інтуїтивного розуміння або внутрішнього імперативу.

Професійно-етична культура пов’язана із соціально схвалюваними нормами діяльності, оскільки ґрунтується на засвоєнні кожним педагогом системи оцінок, значущості й необхідності тих чи інших дій.

У ході педагогічного спілкування нами були виділені показники (ознаки) особистісно орієнтованої педагогічної технології й критерії професійно-етичної культури: гуманістична позиція вчителя стосовно дітей і його прагнення бути вихователем і педагогом, зразком професіоналізму й моральності; психолого-педагогічна компетентність і розвинуте педагогічне мислення, здатність вирішувати проблеми, що виникають у житті й навчанні з позицій учня; загальнокультурна ерудованість, освіченість у предметі, що викладає, уміння практично оцінювати зміст освіти й удосконалювати технології навчання, надаючи їм особистісної спрямованості; досвід творчої діяльності, уміння обґрунтувати власну педагогічну позицію й діяльність як особистісно орієнтовану систему (дидактичну, виховну, методичну) або розробити авторський освітній проект; культура професійної поведінки, способи саморозвитку, уміння саморегулювати свою діяльність, готовність й уміння спілкуватися з учнями, колегами в типових і нестандартних ситуаціях.

Розвинутість всіх або окремих компонентів професійно-педагогічної культури істотно впливає на професійну поведінку вчителя.

Гуманна педагогічна позиція, психолого-педагогічна компетентність, авторизація педагогічного досвіду визначають професійно-етичне поле вчителя, надають йому цілісності, формують індивідуальний стиль. Тому професійна поведінка може бути оцінена не тільки за його відповідністю професійній діяльності, а й за тими ознакам, які пропонуються нами: концептуальність, індивідуальний стиль, креативність. Із цих позицій професійна поведінка майбутніх фахівців з високим рівнем професійно-педагогічної культури відрізняється стійкістю й теоретичною обґрунтованістю власної позиції; системністю педагогічної діяльності; умінням творчо вирішувати виховні завдання; гнучкістю й варіативністю рішень, прийнятих у складних ситуаціях.

Висновки. Очевидно, що професійна поведінка педагога – це практичне втілення його індивідуальної професійно-педагогічної культури. У структурі професійно-педагогічної культури важливі всі показники для ха-

рактики майбутнього фахівця, хоча індивідуальність кожного педагога, своєрідність його особистості, особливості характеру накладають відбиток на прояв його культури. Ми вважаємо, що такі показники, як педагогічна позиція, психолого-педагогічна компетентність, культура поведінки мають інваріантний характер стосовно всіх педагогів.

Література

1. Слостенін В.А. Гуманитарна культура спеціаліста / В.А. Слостенін // Магістр. – 1991. – № 1.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – Ростов-н/Д., 1997. – 480 с.
3. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения : в 6-ти т. / К.Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1988. – 414 с.
4. Макарская Т.А. Роль русской культуры в нравственном воспитании современной молодежи / Т.А. Макарская. – М. : Знание, 1988.
5. Шевандрин Н.И. Социальная психология в образовании / Н.И. Шевандрин. – М. : Владос, 1995. – 554 с.
6. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям [Электронный ресурс] / В.А. Сухомлинский. – К., 1974. – Режим доступа: <http://tululu.ru/read18457/1/>.
7. Кан-Калик В.А. Грамматика общения / В.А. Кан-Калик. – Грозный : Чечено-Ингуш. колледж, 1988.
8. Никандров Н.Д. На пути к гуманной педагогике / Н.Д. Никандром // Советская педагогика. – М., 1990. – № 9. – С. 41–47.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии : в 2-х т. / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 1. – 488 с.
10. Теплов Б.М. Способности и одаренность / Б.М. Теплов. – М., 1941.

МАНОХІНА І.В.

ДІЛОВА ГРА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Нові соціально-економічні умови розвитку педагогічної освіти, зміна її парадигми зумовлюють необхідність пошуку шляхів модернізації підготовки майбутніх соціальних педагогів. Пріоритетами розвитку освіти на сучасному етапі є формування у студентів активної професійної позиції, технологічної і функціональної компетентності, цілісного досвіду соціально-педагогічної діяльності. Орієнтація процесу навчання у вищій школі на особистість студента та професіографічну модель його майбутньої спеціальності вимагає впровадження в практичну діяльність вищої школи більш інтенсивних технологій і методів, в основі яких – єдність змістових і процесуальних компонентів. Таку можливість надає нам ділова гра, яка є досить ефективним засобом моделювання професійної діяльності.

Розкриттям теорії ігор, вивченням ролі, структури і значення гри займалися психологи Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтьєв. Серед інших учених, у тому числі й педагогів, розробкою ділових ігор займалися М. Бірштейн, А. Казаков, А. Нисимчук, А. Прутченков, О. Рівін, В. Розов, Г. Селевко, І. Сироежин, І. Шведова та ін.

На доцільність та ефективність використання ділових ігор у навчальному процесі вищої школи звертали увагу В. Бабурін, А. Балаєв, В. Бедерханова, Я. Бельчиков, А. Вербицький, С. Гідрович, Л. Девіна, Т. Долбенко, І. Драгомирецький, В. Єфімов, В. Комаров, Ю. Краснов, Н. Кудінова,